

# APGINTA INOS KAŽURO DISERTACIJA APIE VILNIAUS BAZILIJONŲ VIENUOLYNO SPAUSTUVĘ

*Jolanta Dapkievicz*

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos

Informacijos mokslų departamentas

Gedimino pr. 51, Vilnius LT-01504, Lietuva

El. paštas [jolanta.dapkievicz@lnb.lt](mailto:jolanta.dapkievicz@lnb.lt)

2019 m. birželio 20 d. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto doktorantė Ina Kažuro apgynė socialinių mokslų srities komunikacijos ir informacijos krypties daktaro disertaciją „Vilniaus bazilijonų vienuolyno spaustuvės veikla 1628–1839 m.“. Disertacija rengta 2014–2018 m. Vilniaus universitete. Disertacijos mokslinis vadovas – prof. habil. dr. Domas Kaunas (VU, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija). Disertacijos gynimui pirmininkavo prof. dr. Aušra Navickienė (VU, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija), dalyvavo tarybos nariai: doc. dr. Alma Braziūnienė (VU, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija), doc. dr. Mintautas Čiurinskas (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija), dr. Jolita Liškevičienė (Vilniaus dailės akademija, humanitariniai mokslai, menotyra) ir prof. dr. (HP) Arvydas Pacevičius (VU, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija).

Disertacijos objektas – Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno spaustuvės knygų leidyba ir kita veikla. Iki šiol nebuvo nė vienos išsamesnės mokslinės publikacijos, skirtos šios spaustuvės visapusiškai veiklai ir leidybai, apimančiai visą spaustuvės egzistavimo laikotarpį. Dėl nacionalinių interesų ir kalbinių pagrindų formuojamų nacionalinių bibliografinių išteklių kaimyninių šalių (Rusijos, Baltarusijos, Lenkijos) ir LDK įpėdinių (Ukrainos) tyrėjai koncentravosi tik į knygų leidybą viena kalba. Istoriografijoje daugiausiai dėmesio skirta XVII–



Ina Kažuro. 2018 m. Iš Vilniaus universiteto bibliotekos archyvo

XVIII a. lenkų kalba ir kirilikos spaudmenimis išspausdintoms knygoms. Mažai tyrinėtos XVIII a. lotyniškos knygos, o XIX a. pradžios lotynų, lenkų, latvių kalbomis ir kirilikos spaudmenimis išspausdinti leidiniai iš viso arba beveik nenagrinėti.

Tyrimo chronologinės ribos (1628–1839) skaičiuojamos nuo pirmosios knygos, kurioje atsispindi spaustuvės leidybiniai duomenys, iki Švč. Trejybės bažnyčios uždarymo, po kurio Vilniaus bazilijonų vienuolynas su visu turtu buvo perduotas Stačiatikių bažnyčiai. Tyrimui naudojami keturių rūšių šaltiniai: archyviniai dokumentai, publikuoti normatyviniai dokumentai, spaustuvės

leidybinė produkcija ir Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno materialūs paminklai (pastatai ir patalpos). Disertantei pavyko sutelkti duomenis apie 777 pavadinimų Vilniaus bazilijonų spaustuvėje išspausdintus leidinius. Tai sudarė tvirtą pagrindą siekti kompleksinių ir analitinių spaustuvės veiklos apibendrinimų.

Disertaciją sudaro įvadas, trys dalys, išvados, šaltinių ir literatūros sąrašas bei keturi priedai. Pirmoje dalyje nagrinėjama bazilijonų spaudos plėtra nuo atsiradimo iki XVIII a. pabaigos. Apibrėžiami socialiniai ir konfesiniai veiksniai, turėję įtakos spaustuvės įsteigimui ir jos veiklos kryptims. Gvildenamas klausimas, dėl kokių priežasčių Šv. Bazilijaus Didžiojo vienuolių ordinas stengėsi turėti savo spaustuve, aptariamą iš stačiatikių paveldėtos (Lvovo, Uhnivo) ir naujai įsteigtos (Počajivo, Supraslės, Minsko) spaustuvės. Kalbama apie bazilijonų vienuolijos sudėtingą kelią įsitvirtinant Abiejų Tautų Respublikoje kitų konfesijų gretose, aptariama sielovadinė ir šviečiamoji ordino veikla, taip pat analizuojama Vilniaus Švč. Trejybės bazilijonų vienuolyno veiklos specifika, nulėmusi spaustuvės atsiradimą.

Antroje disertacijos dalyje gvildenami Vilniaus bazilijonų spaustuvės įsteigimo, periodizacijos, veiklos aspektai, nustatoma, kaip kito jos teisinis statusas kintant politinėms sąlygoms. Taip pat, atsižvelgiant į spaustuvės daugiafunkciškumą, nagrinėjami knygų spaudos, leidybos bei platinimo klausimai, aptariami spaustuvės prefektai ir darbuotojai, analizuojami jų socialiniai bruožai, rekonstruojamas darbuotojų skaičius. Nagrinėjama spaustuvės lokalizacijos

svarba sėkmingai veiklai, atskleidžiamas patalpų išdėstymas ir techninė spaustuvės bazė. Gvildenamas spaustuvės likimas po Graikų katalikų bažnyčios bei bazilijonų ordino panaikinimo.

Trečioje dalyje nustatomi ir įvairiais aspektais analizuojami spaustuvės produkcijos ypatumai. Apibrėžiami bendri kiekybiniai leidybinio viseto parametrai ir jo spausdinimo dinamika skirtingais laikotarpiais. Atskirai keliamas klausimas dėl perspaudų santykio su originalia produkcija. Literatūriniai leidinių savitumai nustatomi analizuojant jų turinio sąsajas su Unitų bažnyčios ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) visuomenės poreikiais bei ideologinėmis koncepcijomis. Taip pat leidybinės produkcijos aktualumas siejamas su autorių, vertėjų bei rengėjų sudėties analize. Nagrinėjama spaudinių architektonika: formatas, apimtis, įrišai, šriftas ir apipavidalinimas. Išoriniai ir vidiniai knygų elementai nuosekliai gretinami su jų tekstų paskirtimi.

Paskutinę disertacijos dalį sudaro priedai, į kuriuos įtraukti disertantės surasti ir *de visu* išnagrinėti spaudiniai, nepaminti jau išleistose bibliografijose. Šis sąrašas papildytas duomenimis apie archyvuose dokumentuose minimus, bet iki šiol nesurastus leidinius. Šio disertantės kruopštaus ieškojimų ir tyrinėjimų darbo vaisius – tai didžiulis indėlis prisidedant prie kultūrinio paveldo išsaugojimo ir pagalba rengiant nacionalinės bibliografijos išteklius.

Disertantės atlikto darbo aktualumą ir svarbą liudijo susirinkusi gausi senosios knygos tyrėjų auditorija. Gynimo tarybos nariai atkreipė dėmesį, kad mokslinis darbas atliktas kruopščiai ir išsamiai, pripažintas temos ir požiūrio naujumas. A. Braziūnienė teigė, kad tai yra tarpdisciplininio pobūdžio darbas, atveriantis kelią tolesniems kompleksiniams LDK kultūros tyrimams. J. Liškevičienė konstatavo, kad tai pirmoji Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno spaustuvės veiklos studija lietuvių kalba. A. Navickienė akcentavo, kad tyrime vadovautasi Thomo R. Adamso ir Nicolo Barkerio teorine schema. A. Pacevičius teigė, kad I. Kažuro mokslinis darbas originalus, aktualus, turintis išliekamąją vertę. Jis pabrėžė, kad disertacijos priedai parodo disertantės istoriografinės kompetencijas. Profesorius teiravosi, ar tyrime naudotasi Bazilijonų bibliotekos katalogais, muziejiniiais eksponatais, taip pat iškilo klausimas, ar egzistavo paralelinis rankraštinų knygų platinimo elementas. M. Čiurinskas akcentavo, kad vienas iš daugelio tyrimo privalumų – maksimalus objektyvumas, nesusitelkiant tik į vienos kalbos spaudinių tyrimą. Tarybos narys turėjo pastabų dėl pavardžių rašybos suvienodinimo, siūlė šventųjų vardus rašyti ir lietuvių kalba. Dauguma tarybos narių pasigedo iliustracinės medžiagos: leidinių antraštinių lapų, spaustuvės vinječių, inicialų pavyzdžių. Nors disertacija ir didelės apimties, bet ji – ne monografija, todėl tai bus galima padaryti ateityje.

Disertantė atsakė į išsakytas oponentų pastabas ir iškilusius klausimus. Ji akcentavo poreikį tyrinėti ir kitų Vilniaus vienuolynų spaustuvių leidybinę veiklą. Disertacijos gynime dalyvavo ir viešnia iš Lenkijos – Varmijos-Mozūrijos universiteto Olštynė profesorė habil. dr. Zoja Jaroszewicz-Pieresławcew. Profesorė atkreipė dėmesį į disertantės darbštumą, savarankiškumą, kritišką kitų tyrėjų darbų vertinimą, akcentavo mokslinio darbo aktualumą. Viešnia pabrėžė, kad tarp jos studentų Lenkijoje neatsirado nė vieno, kuris išdrįstų tyrinėti Vilniaus bazilijonų spaustuvės veiklą. Tarybos nariai vienbalsiai pabrėžė, kad disertacija turi monografiškumo požymių, todėl ateityje lauktų jos pagrindu parengtos, gausiai iliustruotos monografijos su išsamiu Bazilijonų vienuolyno spaustuvėje išleistų knygų katalogu. Z. Jaroszewicz-Pieresławcew išreiškė viltį, kad būsima monografija galėtų būti išversta ir į lenkų kalbą.